

‘छंद’

‘छंद’ ह्या शब्दातच एक नाद निर्माण करायची तालबध्दता आहे असे मला वाटते. जसे भाषेत गद्यासाठी व्याकरण तसे पद्यासाठी छंदःशास्त्र!. वेदात ह्या शब्दाचा प्रथम उल्लेख आढळतो तो अशाच अर्थासहित ! ‘सामवेद’ हे गान/काव्यरूपात असल्याने त्यात ‘छंदःशास्त्रा’चा उपयोग केला आहे. ‘ऋचा’ म्हणजे छंदोबध्द वैदिक मंत्रच! ‘चद’ या धातूपासून तयार झालेल्या ह्या शब्दाचा अर्थच मुळी ‘आनंदित करणे’, ‘उल्हसित करणे’. छंदातून नाद, नादातून स्वच्छंद, स्वछंदातून परमानंद अशा विविध परिपूर्ण अनुभूतींचा साक्षात्कार म्हणजे छंद.

चिनी लोकांची एक खास प्रथा आहे. अभिष्टचिंतन करताना ते म्हणतात, "तुम्हाला सहा सुखे मिळोत." यातली पाच सुखे म्हणजे कोणालाही हवीहवीशी वाटतील अशी- 'आरोग्य', 'संपत्ती', 'नावलौकिक', 'सुशील पती/पत्नी', 'गुणी मुले'. मग सहावे सुख कोणते ? ते वेगळेपण इथेच आहे. हे सहावे सुख ज्याचे त्यानेच आयुष्यात शोधून काढायला हवे. सहावेच नाही तर सातवे, आठवे सुखही उपभोगणे शक्य आहे. कारण माणसाची संवेदना जितकी तरल, अभिरुची जितकी अभिजात आणि चोखंदळ तितकी त्याला हव्याहव्याशा वाटणाऱ्या सुखानुभवांची व्याप्ती मोठी. ह्या अनुभूतींचं साधन म्हणजे 'छंद' !

बऱ्याच जणांना ते एक विरंगुळ्याचे ठिकाण वाटते, काहीना रिकाम-टेकडेपणाचे उद्योग तर काहीना फावल्या वेळेतील खूळ !! प्रत्येकाच्या त्याच्याकडे बघायच्या दृष्टिकोनावर त्यातला आनंद अवलंबून आहे. कधी तात्पुरता तर कधी चिरकाल स्मरणात टिकून राहणारा !! ह्यातूनच मग काही वेळा छांदिष्ट माणसांची ऊर्जा ध्यासाचं रूप घेते आणि त्यांना ध्येयाप्रती पोचवते. असे काहीजण छंद आणि व्यवसाय ह्यांची उत्तम सांगड घालून आयुष्यातले सुख-समाधान द्विगुणित करतात. बरेच वेळा छंदासाठी शारीरिक क्षमता लागते, आर्थिक क्षमता लागते, कठोर मानसिकताही लागते. अशा वेळीही ‘छंद जोपासणे’ ध्यास बनतात. यातून मिळणारा आनंद कशातच मोजता येत नाही.

रोजच्या धकाधकीच्या आयुष्यात छंदासाठी वेळ काढणं खरंतर खूप कठीण बनत चाललंय. पण आवड तिथे सवड निघाली तर पुढे आयुष्यात महत्वाच्या टप्प्यांवर त्याचा उपयोग होत राहतो. ताण-तणावावर ह्याच्याएवढे रामबाण औषधच नाही. पुन्हा एकदा रोजच्या धावपळीत नव्याने सामील होण्यासाठी लागणारी शक्ती मिळवण्याचा उत्तम उपाय म्हणजे छंद !!

छंदाचं अजून एक वैशिष्ट्य म्हणजे कोणाच्या जबरदस्तीने किंवा कोणाच्या सांगण्यावरून तो कधीच निवडला अथवा जोपासला जात नाही. ती मुळात एक अंतःस्फूर्ती असते. मनाचा कल जो अतिशय सहजतेने समोर येतो आणि त्यात आपण रमून जातो. त्यावेळी आपल्या इच्छा, शक्ती, इंद्रिय सारं काही फक्त तिकडेच केंद्रित असतात. ह्याच सहजभावातून आपल्याला आपली एक वेगळी ओळख होते. ह्या आत्ममग्नतेतून आपल्या सकारात्मक विचारांची आनंददायी जाणीव होऊ लागते. त्यामुळे अर्थातच मानसिक आणि शारीरिक क्षमतांचा चांगला विकासही होऊ शकतो. थोडक्यात काय तर छंद कुठलाही असो, स्वतःला स्वतःच्या शोधात मदत तर करतोच पण जवळही आणतो!!

छंदाचं एक बरं असतं. त्याच्यासाठी वयाची अट नसते. कुठल्याही वयात आपल्या उत्साहाला आणि आवडीला पाणी घातलं की छंदाची फुलं तरारून येतात आणि भरभरून आनंद देतात आणि मग त्याचा आनंद स्वतःलाच नाही तर इतरांना पण मिळू लागतो. बऱ्याच जणांचा छंद हा जरी 'स्वान्त सुखाय' असला तरी त्यांचं वेगळेपण इतरांनाही प्रेरणादायी ठरू शकतं. विविध गोष्टींचा संग्रह करणं, वाचन, लिखाण अशा प्रकारच्या छंदातून वेळेची अभ्यासपूर्ण गुंतवणूक करता येते, जाणवा अधिक समृद्ध करण्यासाठी, सहाव्या, सातव्या, आठव्या आणि अशा अगणित सुखांसाठी!!

----संध्या रानडे